

השבת אבידה לגוי¹

א. הרקע

27 מצוות עשה ו 47 מצוות לא תעשה נמנו בפרשת כי תצא. 74 מצוות המהוות למעלה מ 10% מתרי"ג מצוות התורה.

בינהן מצוות רבות הקשורות לחיי רשות הרבים שבישראל. אחת המאפיינות חיים אלה היא מצוות השבת אבידה. וכבר הסביר ספר החינוך שמצווה זו משתייכת למצוות המשמחות לבם של השומרים על מצוות ה'.

'כי יש בזה תועלת הכל וישוב המדינה. שהשכחה בכל היא מצויה.....ועם המצווה הזאת שהיא בעמנו, יהיו נשמרות הבהמות והכלים בכל מקום שיהיו בארצנו הקדושה, כאילו הן תחת יד הבעלים, וכל פקודי ה' ישרים משמחי לב'.

מצוות השבת האבידה מוזכרת בתחילת פרק כ"ב בספר דברים,

(א) לֹא-תִרְאֶה אֶת-שׂוֹר אַחִיךָ אוֹ אֶת-שִׁוֵּי נְדָחִים וְהִתְעַלְמָתָ מֵהֶם הִשָּׁב תְּשִׁיבָם לְאִחִיךָ: (ב) וְאִם-לֹא קָרֹב אַחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יִדְעָתָ וְאִסְפָּתוּ אֶל-תּוֹךְ בֵּיתְךָ וְהָיָה עִמָּךְ עַד דֶּרֶשׁ אַחִיךָ אֹתוֹ וְהִשְׁבֵּתוֹ לוֹ: (ג) וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְחֹמְרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל-אֲבֹת אַחִיךָ אֲשֶׁר-תִּאֲבָד מֵעֲמֻנָּה וּמִצִּיתָהּ לֹא תִוָּכַל לְהִתְעַלֵּם: ו

בכל אחד משלושת הפסוקים מוזכר בעל האבידה-אחריך, בסה"כ חמש פעמים בפסוקים העוסקים במצוות השבת האבידה. ההדגשה באה כפי הנראה להחריג את הגוי שאינו בכלל אחריך, בדומה להחרגה המפורשת אותה מצינו באיסור לקחת נשך המופיע בפרשת כי תצא בפרק ל"ג.²

(כ) לֹא-תִשָּׂא לְאִחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֶלְל נֶשֶׁךְ כָּל-דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׂא: (כא) לִנְכְרִי תִשָּׂא וְלֹא-אִחִיךָ לֹא תִשָּׂא לְמַעַן יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַשְׁלַח יָדְךָ עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אֲתָה בָא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: ו

¹ שעור באוהל נחמה תשפ"א

איסור השבת אבידה לגוי כפי שמופיע בגמרא, עם ההסתייגויות מאיסור זה המתחילות כבר בגמרא ועוברות אחר כך לפוסקים הראשונים, מהווה דוגמה מייצגת לכלל יחסי הממון בין יהודים לגויים שמסביבם. נושא מקביל ביחסי היהודים עם הגויים שמסביבם עוסק בדיני נפשות, ובעיקר בהצלת גויים בשבת המחייבת חילול שבת. הנושא דומה אך שונה ואינו נכלל בשעורנו זה.

² דוגמה מופלאה להתייחסותם של הפרשנים לגוי, מצויה בפירוש הציווי לנכרי תשיך. רש"י בעקבות המכילתא רואה כאן מצוות עשה, שמטרתה לחייב את היהודי המלווה בריבית ליהודי מאחיו, גם בלאו וגם בעשה. הלאו הוא לא תשיך, והעשה הוא לנכרי תשיך (ולא לאחריך). לעומתו דורש רבי עובדיה ספורנו מהציווי לנכרי תשיך, שעל היהודי הלווה מהגוי להקפיד ולשלם לו את הריבית המוסכמת ביניהם. ואלה דבריהם על פרק כג פסוק כא. רש"י; לנכרי תשיך - ולא לאחריך. לאו הבא מכלל עשה-עשה, לעבור עליו בשני לאוין ועשה: ספורנו; לנכרי תשיך. תתן לו הרבית אם התנית עמו ולא תבגוד:

ב. המצווה בתלמוד

הגמרא קוראת את פשט הפסוקים, ומתוך כך מתייחסת לאיסור להשיב לגוי את אבידתו בשלושה מקומות.

1. אבידת הגוי מותרת

הגמרא במסכת בבא קמא (ק"ג:) למדה מהדגשה זו שלא צריך להחזיר אבידה לגוי.
אבידתו מותרת, דאמר רב חמא בר גוריון אמר רב: מנין לאבידת הגוי שהיא מותרת? שנאמר:
לכל אבדת אחיך, לאחיך אתה מחזיר, ואי אתה מחזיר לגוי.
בהתאם, מותר למוצא ליטול את אבידת הגוי, ולא מוטלת על המוצא כל חובה לטרוח בהשבתה.

2. המחזיר אבידה לגוי עובר עבירה

הגמרא במסכת סנהדרין מביאה דעה יותר קיצונית האוסרת למעשה השבת אבידה לגוי. הגמרא משווה להשבת האבידה לגוי, שני מקרים פסולים אחרים. סנהדרין עו',
אמר רב יהודה אמר רב: **המשיא את בתו לזקן, והמשיא אשה לבנו קטן, והמחזיר אבידה לגוי - עליו הכתוב אומר למען ספות הרוה את הצמאה לא יאבה ה' סלח לו.**
רב יהודה בשם רב כורך שלושה דברים שאין לעשותם, למרות שאולי אין כאן איסור הלכתי מפורש.
אין להשיא קטנים לגדולים, ואין להחזיר אבידה לגוי.

מה הסיבה לבקורת הקשה המופנית כלפי מי שעובר על שלושה איסורים אלה?
רבי יהודה מגלה לנו שהוא מתבסס על פסוק קשה מפרשת ניצבים. דברים פרק כט,
(יח) וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת־דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֵּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ לֵאמֹר שְׁלֹם יְהוָה לִי כִּי בְּשָׂרָיוֹת לִבִּי
אֶלֶךְ לִמְעַן סָפוֹת הָרוּה אֶת־הַצֹּמְאָה: (יט) **לֹא־יֵאבֵד ה' סִלַּח לוֹ.**

הקב"ה לא מוכן לסלוח למי שמנסה להשביע את כל רצונותיו, הן אלה המונעים על ידי תאוה של נפש צמאה, והן אלה המונעים על ידי רצון של נפש שבעה.

רבי יהודה רואה כאן מקור לאיסור לשלב בין אישים השונים במהותם או ברצונותיהם. אין להשיא את הזקן לקטנה, ולא את האשה המבוגרת לבן הקטן, מאחר ותאוותיהם אינן תואמות. וכך גם אין לנהוג מנהג שווה ביהודי ובגוי, שגישתם להשבת האבידה שונות בתכלית. **אין לטרוח בהשבת אבידה לגוי, שהרי הוא אינו טורח בכך בעצמו ואינו משיב אבידה גם לעמיתיו בחברת הגויים שבסביבתו. יש כאן חוסר הלימה בין חברה ישראלית של חסד, לחברה של גויים שאין עמה מספיק חסד.**³

3. הרהורים ופקפוקים

האיסור להשיב אבידה לגוי אינו מתקבל על דעת חכמים ללא תגובה. איסור זה עלול לסכן קיומם של יחסים חברתיים תקינים עם החברה הלא יהודית. ואכן הגמרא במסכת בבא קמא מסמיכה לאמירה

³ ונראה שאף רש"י על אתר התכווין לכך למרות שהוא הדגיש בעיקר את עניין הציווי החל רק על השבת אבידה לישראל. וכך כתב רש"י; והמחזיר אבידה לנכרי - הישוה וחבר נכרי לישראל, ומראה בעצמו שהשבת אבדה אינה חשובה לו מצוות בוראו, שאף לנכרי הוא עושה כן שלא נצטוו עליהם.

המתירה ליטול אבידת הגוי, את הברייטא עם דברי רבי פינחס בן יאיר (תקופת חתימת המשנה, תקופת רבי יהודה הנשיא). ואלה דבריו,

תניא, רבי פנחס בן יאיר אומר: **במקום שיש חילול השם, אפילו אבידתו אסור.**

דברים מעין אלה מצינו גם בגמרא נוספת בירושלמי שדנה בקידוש השם שיש בהשבת אבידה לגוי.

4. המחזיר אבידה לגוי מקדש שם שמים

הגמרא בירושלמי במסכת בבא מציעא מספרת לנו על התנהלותו של רבי שמעון בן שטח (בתקופת החשמונאים, אחיה של שלומציון המלכה), המורה שיש להשיב אבידה לגוי כדי **להרבות בקידוש השם**. המעשה המתואר מספר על תלמידי רבי שמעון שקנו לו חמור, כדי להקל מעליו את עבודתו החקלאית. להפתעתם גילו שמרגלית היתה תלויה על צווארו של החמור הקני. הם סברו שאבידת הגוי מותרת, ולכן ניסו לשכנע את רבי שמעון שיטול את המרגלית ויתפרנס ממנה. רבי שמעון בן שטח דרש מהם להשיב האבידה למוכר החמור הגוי, כדי לגרום למוכר לשבח את הקונים היהודיים, וכדי שיהיה שם שמים מתקדש.⁴

אם נסכם הדברים נראה שהדין המקורי אכן רואה פער בין החברה היהודית לבין החברה הנכרית. מתוך כך אין להשיב לגוי את אבידתו.

לעומת זאת החיים החברתיים ביחד עם נוכרים, מחייבים להיזהר מחילול השם, ולטפח קידוש השם. מגמות אלה מונעות את אחזקת האבידה של הגוי, ומחייבות להשיב גם לגוי את אבידתו.

ג. פסיקת הרמב"ם

עיון במשנה תורה של הרמב"ם מראה שגם הוא סובר כך. הפסיקה שלו מתבססת על שלוש הגמרות שהבאנו.

וכך כתב בהלכות גזילה ואבידה, פרק י"א הלכה ג',

1. אבידת הגוי מותרת שני (דברים כ"ב ג') אבידת אחיך,

2. והמחזירה הרי זה עובר עבירה מפני שהוא מחזיק ידי רשעי עולם.

⁴ וזה הסיפור המובא בגמרא בירושלמי בבא מציעא פרק שני דף ח, (בתרגומו של פירוש ידיד נפש). שמעון בן שטח היה מתעסק במסחר כותנא לפרנסתו. אמרו לו תלמידיו: הרפה מהסחורה ואנחנו נקנה לך חמור ולא תצטרך להטריח עצמך כל כך. הלכו וקנו חמור אחד מישמעאלי אחד, והייתה מרגלית אחת תלויה על צווארו. באו אצל רבם ואמרו לו: מעכשיו, היינו לאחר שמצאנו את מרגלית הזאת, לא תצטרך להטריח עצמך עוד. אמר לתלמידיו מה קרה שלא אצטרך לעבוד יותר? אמרו לו, קנינו לך חמור מישמעאלי, ומצאנו מרגלית תלויה על צווארו. שאל אותם, האם בעל החמור ידע מזה? ענו לו, הוא לא ידע! אמר להם, לכו והחזירו לו את המרגלית.

השיבו התלמידים לפני רבי, אפילו אם אנו סוברים כמי שאומר גזלו של עכו"ם אסור, אבל כולם מודים שאבידתו מותרת וא"כ מדוע שמעון בן שטח אמר להחזיר את המרגלית? ענה להם רבי, מה אתם חושבים שמעון בן שטח האם ברברן היה ורץ להרוויח כסף? שמעון בן שטח רצה לשמוע שהגוי יאמר ברוך אלוקי ישראל מכל שכר שבעולם, כי עי"ז יתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא.

ומהיכן למד שמעון בן שטח לנהוג כך? רבי חנינה היה מעורב במעשה שלפנינו, זקני החכמים קנו כרי חטים מאנשי הצבא, ומצאו בתוך החטים צרור דינרים והחזירו להם. אמרו אנשי הצבא ברוך אלוקי היהודים.

3. ואם החזירה **לקדש את השם** כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה, הרי זה משובח.

4. ובמקום שיש **חלול השם** אבידתו אסורה וחייב להחזירה.

5. ובכל מקום מכניסין כליהם מפני הגנבים ככלי ישראל **מפני דרכי שלום**.

הרמב"ם פותח בהלכה המקורית, אבידת הגוי מותרת. הוא ממשיך ומגנה את משיב האבידה לגוי, על פי דברי רבי יהודה בגמרא בסנהדרין. לאחר הצהרה זו הוא מונה שלושה מרכיבים חברתיים המגבילים את האיסור. [1] חשש מחילול השם על פי דברי רבי פינחס בן יאיר בגמרא בסנהדרין, [2] טיפוח קידוש השם על פי המסופר על רבי שמעון בן שטח בירושלמי, [3] טיפוח דרכי שלום על פי הברייטא במסכת גטין.⁵

ד. גויים ועכו"ם-הגישה ההיסטורית

בתקופת הראשונים אנו מוצאים גישה חדשה להגבלת האיסור להשיב לגוי את אבידתו. בנוסף להסתייגות מאיסור השבת האבידה לגוי בגלל הסיבות החברתיות שפורטו לעיל, יש להבחין בין סיגים שונים של גויים, שהם מושא האיסור להשבת האבידה. גישה זו גורסת **שהאיסור שבגמרא מתייחס לעכו"ם שהם עובדי כוכבים, בעוד שהגויים של ימי הביניים נחשבים כיראי ה' הנכללים במצוות השבת האבידה לכתחילה**.

בצורה מפורשת מצינו דברים מעין אלה כבר אצל שניים מהראשונים, אצל רבי יהודה החסיד (המאה י"ב אשכנז), ואצל רבי מנחם המאירי בפירושו בית הבחירה (מאה י"ג פרובנס).

1. רבי יהודה החסיד

רבי יהודה החסיד טוען שיש לכבד גוי המקפיד לשמור על שבע מצוות בן נח. יש להקפיד להשיב לו כספים שנלקחו ממנו עקב טעות בחשבון העיסקה, ויש להשיב לו את אבידתו. וכך כתב בספר חסידים (מרגליות) סימן שנח,

נכרי הזריז בשבע מצות שנצטוו לבני נח, היזהר מטעותן שטעותן אסור, **ותשיב לו אבידה** ואל תזלזלו אלא תכבדהו יותר מישראל שאינו עוסק בתורה.

2. רבי מנחם המאירי

נראה שהרב מנחם המאירי אף מרחיק לכת עוד. בחידושו לדברי הגמרא במסכת בבא קמא על פיהם אבידת הגוי מותרת, הוא מציין שגוי המאמין בא-ל ועובד אותו בכל צורה שהיא, נחשב כישראל לענין ההתחייבויות הממוניות ולענין החיוב בהשבת אבידתו. בשונה מרבי יהודה החסיד, המאירי אינו מחייב

⁵ וכך נאמר במסכת גיטין דף סא ע"א, ת"ר: מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל, ומבקרין חולי נכרים עם חולי ישראל, וקוברין מתי נכרים עם מתי ישראל, **מפני דרכי שלום**.

שמירה על שבע מצוות בני נח דווקא, אלא מגדיר את הגוי כ'עובד א-לוהות על איזה צד'. וכך כתב בבית הבחירה (מאירי) מסכת בבא קמא דף קיג עמוד ב

הא כל שהוא מעממין הגדורים בדרכי הדת ועובדי הא-לוהות על איזה צד, אף על פי שאמונתם רחוקה מאמונתנו, אינם בכלל זה, אלא הרי הם כישראל גמור לדברים אלו אף באבדה ואף בטעות ולכל שאר הדברים בלא שום חלוק.

3. רבי יוסף קארו

האבחנה שבין גוי לעכו"ם לא התקבלה על דעת כל הפוסקים. המחבר רבי יוסף קארו מבחין שבעל הטורים גרס בהלכות אבידת הגוי, שאין להחזיר אבידה דווקא לכותים ולא לגויים אחרים. וכך כתב הטור בעקבות דברי הרמב"ם באורח חיים חושן משפט רס"ו,

אבידת כותים היתה מותרת.....ולא עוד אלא שהיה איסור בדבר אם החזירו לו. ואם היה חילול השם אם לא יחזירנה לו, חייב היה להחזירה לו. וכתב הרמב"ם ואם מחזירה לו כדי לקדש את השם כדי שיתפארו ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובח:

דעתו של המחבר המובאת בבית יוסף על אתר, אינה נוחה מאבחנתו של בעל הטורים בין גויים לכותים. הוא לומד מפסוקי הפרשה ומדברי חכמים שיש להבחין דווקא בין מי שהוא אחיך לבין מי שאינו נכלל בביטוי אחיך. לדעתו אין כל מקום להבחנה בין סוגים שונים של גויים. לדעתו בעל הטורים נכנע בכתיבתו לאיומי הצנזורה הנוצרית, ולכן שנה את לשונו. וכך כתב המחבר בבית יוסף על אתר,

בפרק הגוזל ומאכיל (ב"ק קיג:) אמר רב חמא בר גוריא אמר רב מניין לאבידת הגוי שהיא מותרת שנאמר (דברים כב ג) לכל אבידת אחיך לאחיך אתה מחזיר ואי אתה מחזיר לגוי.....ומילתא דפשיטא שכל הגויים שווים בזה בין עובדי עבודה זרה בין שאינם עובדים, דהא לאו אחיך נינהו. ורבינו שכתב עובדי עבודה זרה לאו דווקא.⁶

ואיפשר דמשום דבארץ אדום היו המינים מבאישים ריחם של ישראל בעיני המלכים, מדין זה וכיוצא בו. וחכמי ישראל היו משיבים דלא נאמרו דברים הללו אלא בגויים שבזמן חכמי התלמוד, שהיו עובדי הצלמים ולא היו מודים בבורא עולם ולהם קראו עובדי עבודה זרה. אבל גוים שבזמן הזה שמודים בבורא עולם אינם בכלל עובדי עבודה זרה לענין דין זה וכיוצא בו.

4. הרב ברוך אפשטיין בתורה תמימה

בעל התורה תמימה יוצא לסנגר על המבחינים בין עכו"ם לגוי, הטוענים שהאיסור בגמרא להשיב לגוי את אבידתו מתייחס רק לעובדי כוכבים. בהערותיו לאיסור השבת אבידה לגוי בפרשת כי תצא, הוא מחדש שיש מקור בגמרא לאבחנה שכזו. הגמרא במסכת בבא קמא דנה בשורו של ישראל שנגח שורו

⁶ המחבר נאמן לביקורת שלו בבית יוסף, שינה את הנוסח של הטור. בשולחן ערוך (חו"מ סימן רס"ו) כתב, **אבדת העובד כוכבים** מותרת, שנאמר אבידת אחיך (דברים כב, ג). והמחזירה, הרי זה עובר עבירה, מפני שהוא מחזיק ידי עובדי עבירה.

של גוי. על פי הגמרא אין ישראל חייב בתשלום נזקי שורו. הגמרא מנמקת את הפטור של הישראלי בהביאה את דברי הנביא חבקוק, (ג' ו') עֲמֵד וַיִּמָּדֵד אֶרֶץ רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם. הקב"ה התיר ממונם של הגויים שאינם שומרים שבע מצוות של בני נח. ואלה דבריו בתורה תמימה בהערות לדברים פרק כב הערה כב,

כל המפרשים כתבו בכלל הדין הזה (שלא להשיב אבידה לגוי) דאיירי בעובדי אלילים הפראים. אבל בסתם אומות דינם כישראל לכל דבר, וכולם כתבו כן רק עפ"י הסברא ולא הביאו מקור לדבריהם.⁷

אבל לדעתי הנה דבר זה מבואר מפורש בדרשת הגמרא ב"ק ל"ח ע"א לענין שור של ישראל שנגח שור של עובד כוכבים פטור. א"ר אבהו, מאי דכתיב (חבקוק ג') עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים, ראה הקדוש ברוך הוא שאין האומות מקיימים שבע מצוות עמד והתיר ממונן, ע"כ.

וכמה עמוקים ונאמנים הדברים הקצרים האלה, כי הנה ענין שבע מצוות ידוע, שהם אבר מן החי, דינין גזל ושפיכות דמים גילוי עריות, ברכת השם. ומעתה הגע בעצמך, אנשים שאין מקיימים מצוות אלו ורק עושים ההיפך, אוכלים אבר מן החי ואין דין ודיין ביניהם, וגוזלים ושופכים דמים, ומגלי עריות ומברכים את השם, הרי אין יתרון לאנשים כאלה על חיתו טרף אף במאומה, והם מחריבי עולם ומזיקים לחברת האדם ומהרסים את ישוב העולם ותיקון המדינות, ובוודאי אינם ראויים להיחשב לסוג אנשים מן הישוב. וממילא אין כל דין ומשפט ולכן גם אין חזקת ממונם עליהם. אבל אלה המקיימים שבע מצוות והם רוב האומות שבזמן הזה ובכל המדינות הנאורות, נעלה מעל כל ספק שדינם שווה בכל לישראל, וזה לדעתי ענין אמיתי ומסתבר.

ה. שארית ישראל לא יעשו עוולה-הגישה החינוכית

על פי המתואר לעיל, קיימת הסתייגות של חכמים מהאיסור להשיב לגוי את אבידתו. ההסתייגות מתחילה כבר בגמרא ועוברת גם לתקופת הראשונים. ניסינו להראות שחלק מהראשונים סברו שיש להסתייג מהאיסור להשיב אבידת גוי, בגלל נושאים חברתיים (חילול השם, קידוש השם ודרכי שלום). לעומתם אחרים מהראשונים סברו שיש להשיב לגוי את אבידתו, מאחר והגויים של היום הם יראי אלוקים, בשונה מעובדי עבודת כוכבים עליהם דברה הגמרא. מסתבר שחלק מהראשונים פיתחו גישה שלישית באשר ליחס הממוני אל הגוי. על פי גישה זו נדרש היהודי להתנהל ביושרה כיאה לשארית ישראל. כל סטיה מנורמה שכזו משתרשת אצל האדם ומרעה את התנהלותו. שתי דוגמאות מובאות כאן להציג גישה זו.

1. פירוש המשניות לרמב"ם.

⁷ תמוה ביותר מדוע כתב שכל המפרשים סוברים שיש הבדל בין עכו"ם לגוי, בשעה שראינו שרוב הפוסקים לא סוברים כך.

הרמב"ם מתייחס למשנה האוסרת להחזיק במטבע שנשחקה, מחשש שישלמו בה על פי ערכה הראשוני, ונמצא שמרמים את מקבל המטבע.⁸ מתוך כך הוא מדגיש את האיסור להונות גוי, שמתבסס על שלושה עקרונות. [1] אסור לגזול מהגוי. [2] יש בדבר משום חילול השם. [3] התנהלות שכזו משרישה אצל האדם תכונות שליליות ורדיפה אחר מעשים הנחשבים כעוולה.

וכך כתב בפירושו למסכת כלים פרק יב משנה ז,

ויש כאן דין אומר אותו הואיל ונתגלגלו הדברים לענין זה. והוא, שהמקומות שמשתמשין בהן בדינרין ובמעות במנין, אסור לאדם להחזיק דינר או מעה שחסר ממשקלו שתות או יותר אלא יקוץ, וכל שכן שיתנהו או יטעה בו גוי.

כי זה שחושבים המוני בני אדם ואפילו יחידיהם כי ההטעיות שכאלה מותרות עם הגוים, אינו נכון ודעה בלתי נכונה..... אם החמירה תורה על גזלו של גוי קל וחומר על גזלו של ישראל. וכן אינן מותרין האונאות והתחבולות ומיני המרמות והזיוף והסילוף עם הגוים. אמרו עליהם השלום אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הגוי.

וכל שכן אם יהא תלוי חלול השם שאז יהיה העוון חמור יותר.

ויושגו לאדם תכונות רעות על ידי כל המעשים הרעים הללו, אשר העיד יתעלה על עצמו שהוא מתעב אותן כשלעצמן נעשו עם מי שנעשו. והוא אמרו כי תועבת ה' א-להיך כל עושה אלה כל עושה עול.

וכבר חרגנו ממטרתנו כאן, אבל היערכנו על מה שאין ראוי להתעלם ממנו.

2. משה מקוצי בסמ"ג

בדרכו של הרמב"ם הולך גם הרב משה מקוצי (מאה י"ב אשכנז) בספר מצוות גדול. בהגיעו למצווה ע"ד על השבת אבידה, הוא דורש מהציבור לקדש עצמו אף במותר לו, ולאחוז תמיד במידת האמת, הן ביחסים עם ישראל והן ביחסים עם הגוים. מטרת הישיבה בגלות היא לספח לעם ישראל גרים, ואלה לא יצטרפו אם בני ישראל לא יקיימו את דבריו של צפניה הנביא (ג' י"ג) שְׂאֲרִית יִשְׂרָאֵל לֹא-יַעֲשׂוּ עֹלָה וְלֹא-יִדְבְּרוּ כָזָב וְלֹא-יִמְצָא בִפְיָהֶם לְשׁוֹן תְּרָמִית. וכך כתב בסמ"ג עשין סימן עד,

כבר דרשתי לגלות ירושלים אשר בספרד ולשאר גלויות אדום. כי עתה שהאריך הגלות יותר מדאי, יש לישראל להבדיל מהבלי העולם ולאחוז בחותמו של הקדוש ברוך הוא שהוא אמת. **ושלא לשקר לא לישראל ולא לגוים ולא להטעותם בשום עניין.** ולקדש עצמם אף במותר להם שנאמר (צפניה ג, יג) 'שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית'. וכשיבא הקדוש ברוך הוא להושיעם יאמרו הגוים בדין עשה כי הם אנשי אמת ותורת אמת בפיהם.

⁸ המשנה במסכת כלים מתייחסת למטבע של סלע השווה לארבעה דינרים. אם המטבע נשחקה, יהיה מותר לקיימה כל זמן שלא נשחקה למחצית מגודלה המקורי. ואלה דברי המשנה בפרק י"ב משנה ז', 'עד כמה תפסל ויהא רשאי לקיימה? עד שני דינרין פחות מכאן יקוץ'.

אבל אם יתנהגו עם הגוים ברמאות, יאמרו ראו מה עשה הקדוש ברוך הוא שבחר לחלקו גנבים ורמאים. ועוד כתוב (הושע ב, כה) וזרעתיה לי בארץ, כלום זורע אדם כור אחד אלא למצוא כמה כורים, כך זורע הקדוש ברוך הוא [את] ישראל בארצות כדי שיתוספו עליהם גרים (פסחים פז, ב). וכל זמן שהם מתנהגים בהן ברמאות מי ידבק בהם? והרי הקפיד הקדוש ברוך הוא על גזל הרשעים שנאמר (בראשית ו, יא) ותמלא הארץ חמס. עוד אני מביא ראיה מירושלמי דפרק אלו מציאות (ב"מ דף ח, א), שאומר שם רבנין סבייא זבנין חד כרי דחטין ואשכחן ביה צררא דזוזי והחזירו להם, ואמרו הגוים בריך הוא א - להון דיהודאי,⁹ וכיוצא בזה מספר שם מעשים הרבה מאבדות הגוים שהחזירו מפני קידוש השם.

ו. סיכום

הקריאה הפשוטה של הלכות השבת אבידה כפי שהם מופיעות בפרשת כי תצא, מחריגות את ההשבה ממי שאינו בגדר של **אחיו**. קריאה פשוטה זו מתפתחת בגמרא להלכה מפורשת. במסכת בבא קמא מדובר **בהיתר ליטול** אבידתו של גוי, ובמסכת סנהדרין מדובר **באיסור להשיב לו את אבידתו**. הגמרא והפוסקים שאחריה מסתייגים מהאיסור להשיב לגוי את אבידתו, בגלל שלוש סיבות.

1. האיסור להשיב אבידת הגוי, עלול לערער את היחסים שבין היהודים לסביבתם. מדובר כאן על קידוש השם, על חילול השם ועל טיפוח דרכי שלום.
2. האיסור שבגמרא להשיב את אבידת הגוי מתייחס לעובדי כוכבים ומזלות, ולא למי שמאמינים בא-ל אחד ושומרים על שבע מצוות בני נוח.
3. היתר להונות את הגוי או למנוע ממנו את אבידתו, עלול לפתח נורמות מוסריות שליליות הנוגדות את הדרישה הכללית של הנביאים, שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית.

⁹ תרגום הדברים על פי פירוש ידיד נפש, זקני החכמים קנו כרי חטים מאנשי הצבא, ומצאו בתוך החטים צרור דינרים והחזירו להם. ואמרו הגוים ברוך אלוקי היהודים.